

“ก๊บลอน” ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนบ้านนาแหลม ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

“KUB-LON” LOCAL WISDOM KNOWLEDGE OF BAN NA-LAEM COMMUNITY, THUNG-KWAO SUBDISTRICT, MUEANG DISTRICT, PHRAE PROVINCE

เขมิกา วรวิธวุฒิกุล* และนพรัตน์ รัตนประทุม**

KHEMIKA VARITWUTTIKUL AND NOPPARAT RATTANAPRATHUM

(Received: September 14, 2023; Revised: November 14, 2023; Accepted: April 25, 2024)

บทคัดย่อ

ก๊บลอนเป็นหมวกที่มีรูปทรงเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งสะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านนาแหลม แต่ปัจจุบันมีข้อจำกัดในการสืบทอดภูมิปัญญานี้ไปสู่คนรุ่นใหม่ งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมองค์ความรู้การจักสานก๊บลอนของชุมชนบ้านนาแหลม ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ การรวบรวมองค์ความรู้ครั้งนี้ได้ใช้วิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้จากปราชญ์ชุมชนให้กับเยาวชนและผู้สนใจ รวม 19 คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการรวบรวมองค์ความรู้ พบว่า องค์ความรู้ก๊บลอนประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ 1) ลักษณะก๊บลอน 2) วัสดุและอุปกรณ์/เครื่องมือ 3) ขั้นตอนและวิธีการสาน 4) ผลิตภัณฑ์และราคา องค์ความรู้ก๊บลอนสะท้อนถึงอัตลักษณ์การมวยผมของคนล้านนาที่ยังคงถูกสืบทอดและรักษาไว้ผ่านลักษณะของลอนก๊บลอน นอกจากนี้ วิธีการสานตาแหลว ซึ่งมีลักษณะแปดเหลี่ยม ยังแสดงถึงความเชื่อเรื่องขวัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะคอยป้องกันสิ่งชั่วร้ายที่จะมาทำอันตรายกับผู้สวมใส่ สำหรับวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้สานก๊บลอนยังแสดงถึงภูมิปัญญาของคนในการนำวัสดุท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในวิถีการผลิตภาคเกษตรกรรม ได้แก่ ไม้แบบ ไม้ไผ่ และใบลาน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปัจจุบันผลิตภัณฑ์ก๊บลอนจะมีความหลากหลายมากขึ้น และปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการของลูกค้า แต่ผลิตภัณฑ์เหล่านี้นั้นยังคงเอกลักษณ์รูปแบบดั้งเดิมของก๊บลอนไว้

คำสำคัญ : การจักสาน ก๊บลอน บ้านนาแหลม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิสาหกิจชุมชน

* ภาควิชาสาขารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

Department of Political Science, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Phrae Campus

** ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Naresuan University

Abstract

The Kub-lon is a unique wide-brimmed hat that illustrates the local wisdom of the Ban Na-Laem community. However, nowadays, there is a lack of knowledge transfer from the older generation to the younger generation. This research aims to collect Kub-lon local knowledge from the Ban Na-Laem community, Thung- Kwao Subdistrict, Mueang District, Phrae Province. A workshop method involving three community sages and nineteen teenagers was used to transfer Kub-lon knowledge. During the workshop, participant observation and interviews were employed to collect data. The content analysis method was used for data analysis. The results showed that the local wisdom of Kub-lon knowledge consists of four parts: 1) Kub-lon characteristics, 2) materials, equipment, and tools, 3) steps and weaving methods, and 4) products and prices. The two main characteristics of Kub-lon highlight the identity of the Lanna women's hair bun style, which is still inherited and preserved through its woven product. Additionally, the Ta-haelw bamboo weaving method, which consists of eight angles, represents the belief in Kwan and holy things that protect the wearer from evil and danger. Moreover, the process of weaving Kub-lon, using modified local materials and tools such as wood models, bamboo, and palm leaves, reflects the community sages' local wisdom, which they apply to agricultural production. Although Kub-lon products are now more diversified to meet customer demand, they still retain the unique characteristics of the traditional Kub-lon.

Keywords: bamboo weaving, Kub-lon, Ban Na-Laem, local wisdom, community enterprise

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย (Thai Local Wisdom) มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ ภูมิปัญญาคือ องค์ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถของคนในท้องถิ่นเกิดจากการสั่งสม ประสบการณ์ และการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเป็นองค์รวม และมีคุณค่าทางวัฒนธรรม (หนึ่งฤทัย ไชยเดช, 2554, น. 13) ภูมิปัญญาสามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุ สิ่งของ เครื่องมือที่มาจากการกระทำของมนุษย์ และลักษณะที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ หรือแนวทางในการแก้ไข และ/หรือป้องกันปัญหา เพื่อสร้างความสุขสงบสุขให้กับชีวิต (เอกวิทย์ ณ กลาง, 2546, น. 7-8)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเป็นมรดกสืบทอดมาจากบรรพบุรุษจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ฝังตรึงอยู่ในวิถีชีวิต และเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นอันทรงคุณค่า (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2552, น. 43-44) นอกจากนี้ ภูมิปัญญายังเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต เช่น หัตถกรรม การแพทย์แผนไทย วิธีการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญายังมีลักษณะเฉพาะตามบริบทสังคมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น คนในชุมชนสามารถพัฒนาสร้างสรรค์ และประยุกต์ภูมิปัญญาเพื่อให้เหมาะสมและเข้ากับวิถีการดำเนินชีวิตในแต่ละยุคสมัย (กฤษฎา ศรีธรรมา, 2554, น. 12)

หัตถกรรม (Handicraft) เป็นหนึ่งในภูมิปัญญาของไทยที่มีประโยชน์ต่อการวิถีชีวิต โดยเฉพาะในวิถีการผลิต หัตถกรรมเป็นงานสร้างสรรค์หรือผลิตขึ้นจากฝีมือ เน้นประโยชน์ใช้สอยเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง (อนุชิต กุลมาลา, 2552, น. 10) งานหัตถกรรมมีหลากหลายประเภท เช่น เครื่องปั้นดินเผา การทอผ้า และการเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก หัตถกรรมโลหะ การก่อสร้าง ภาพเขียน การปั้นรูป และลวดลายประดับ และเครื่องจักสาน เป็นต้น หัตถกรรมจักสานเป็นภูมิปัญญาที่สะท้อนถึงทักษะและความสามารถในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน เช่น เครื่องใช้ครัวเรือน เครื่องมือจับสัตว์น้ำ เครื่องมือการเกษตร เป็นต้น (พัฒนา สุขประเสริฐ, 2558, น. 145-149) นอกจากนี้ เครื่องจักสาน ยังถูกสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมการผลิต (สมปอง เพ็งจันทร์, 2545, น. 107-117) โดยเฉพาะการทำการเกษตร เช่น ตะกร้า กระด้ง กระจาด กระบุง เสื่อ หมวกสาน เครื่องดักจับสัตว์ เป็นต้น (นัฐธีธรรณช รอดชื่น, 2560, น. 12-23) งานหัตถกรรมยังสะท้อนถึงความรู้สึกรักนึกคิด จินตนาการ และความงดงาม ซึ่งแฝงไปด้วยภูมิปัญญาและค่านิยมของคนในชุมชน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าองค์ความรู้หัตถกรรมจักสานเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบทอดเพื่อไม่ให้อสูญหาย (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2553, น. 163-182)

ชุมชนบ้านนาแหลม ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ มีความโดดเด่นของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยเฉพาะภูมิปัญญาเรื่องจักสานก๊บลอน ซึ่งเป็นหมวกที่สานจากไม้ไผ่และใบลาน มีลอน 2 ลอน อยู่ตรงส่วนที่ครอบศีรษะของผู้สวมใส่ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ก๊บลอนเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แฝงไปด้วยองค์ความรู้ของคนในอดีตที่ได้สร้างขึ้น การใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ไม้ไผ่ ใบลาน มาผสมผสานกับความเชื่อ และความศรัทธาที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จนก่อให้เกิดเป็นชิ้นงานที่มีเอกลักษณ์ นอกจากนี้ ขั้นตอนและวิธีการสานก๊บลอนยังแสดงถึงภูมิปัญญาของคนในอดีตที่ได้ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ใช้สอยในวิถีการผลิตภาคการเกษตร อย่างไรก็ตาม

ปัจจุบันอาชีพเกษตรกรรมลดความสำคัญลง ประกอบกับการสานที่ต้องใช้ทักษะ ฝีมือ และใช้เวลาค่อนข้างนาน และมีหมวดหลากหลายหาซื้อได้ง่ายในตลาด จึงทำให้ภูมิปัญญา การสานก๊บลอนค่อย ๆ หดหายไปจากชุมชนนาแหลม ดังนั้นประเด็นการอนุรักษ์ และสืบทอดภูมิปัญญาก๊บลอนจึงเป็นประเด็นที่สำคัญ

ปัจจุบันชุมชนบ้านนาแหลมได้มีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสืบสานภูมิปัญญา ดินก๊บลอน บ้านนาแหลมขึ้น เพื่อรวมกลุ่มกันอนุรักษ์ภูมิปัญญา “ก๊บลอน” กลุ่มดังกล่าว ได้พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายมากขึ้น แต่ยังคงอัตลักษณ์ลอนก๊บลอน 2 ลอน ไว้ในทุกชิ้นงาน และสร้างอาชีพ รายได้ให้แก่สมาชิกกลุ่มได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ปัจจุบันกลุ่มวิสาหกิจจะมีสมาชิก 25 คน แต่มีเพียง 3 คน เท่านั้นที่สามารถสานก๊บลอน ได้ทุกขั้นตอน ส่วนสมาชิกที่เหลือทำได้เพียงบางขั้นตอนเท่านั้น ปรากฏการณ์นี้สะท้อนถึง ข้อจำกัดในการสืบทอด หากคนรุ่นใหม่ไม่ได้รับการถ่ายทอด หรือจัดเก็บรักษาอย่างเป็น ระบบ ภูมิปัญญานี้อาจสูญหายไปในที่สุด ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาองค์ความรู้ การจักสานก๊บลอนของชุมชนบ้านนาแหลม ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เพื่อให้องค์ความรู้นี้มีลักษณะเป็นรูปธรรม (Tangible Knowledge) และดำรง อยู่ในสังคมไทยต่อไป ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า องค์ความรู้การจักสานก๊บลอนที่ได้รวบรวม ไว้จะเป็นมรดกที่สร้างความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าให้กับคนรุ่นหลัง และอาจสามารถ นำไปต่อยอดเพื่อสร้างอาชีพ รวมถึงการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาองค์ความรู้การจักสานก๊บลอนของชุมชนบ้านนาแหลม ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

กรอบแนวคิดในการวิจัย

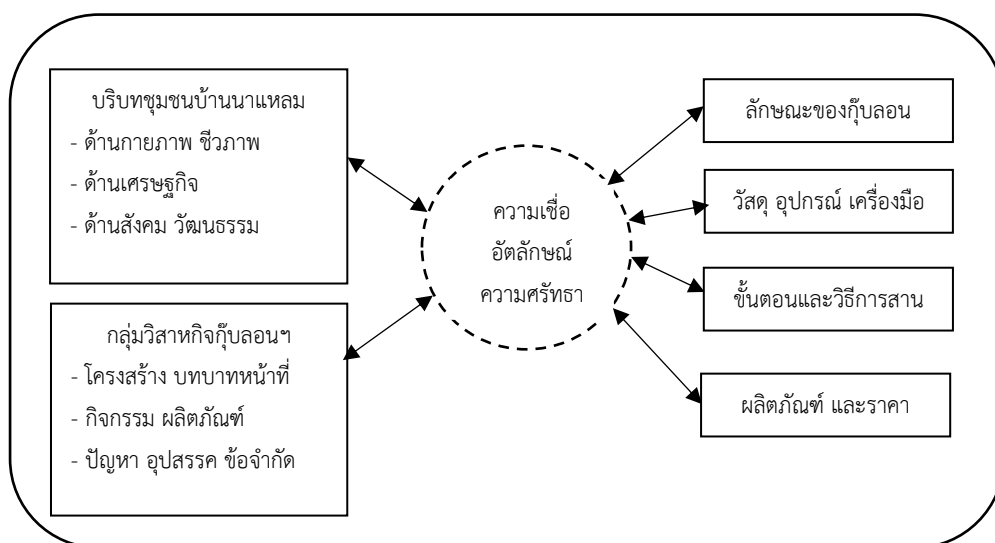
แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom Concept) และแนวคิดการจัดการ ความรู้ (Knowledge Management Concept) ถูกประยุกต์ใช้สร้างเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย

1. แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ที่กลุ่มคนได้สร้างจากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัว การดำรงชีพในสิ่งแวดล้อม ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น เรื่องที่ก่อเกิด สั่งสม ปรับเปลี่ยนตามเหตุปัจจัย อยู่ในจิตใจ ระบบคิด พฤติกรรมความเคยชิน และความสันทัด ชัดเจนที่เรียกเป็นองค์รวมว่า “ชาวบ้าน” (เอกวิทย์ ณ กลาง, 2546, น. 7-8) ทั้งนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2551, น. 11-12) ได้กำหนดให้ภูมิปัญญา ด้านอุตสาหกรรม และหัตถกรรมเป็น 1 ใน 9 ด้าน ตามนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูป ผลิตภัณฑ์เพื่อการค้าอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการ ให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ

2. แนวคิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) คือ วิธีการที่ใช้รวบรวม พัฒนา และการแบ่งปันองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ ทั้งนี้ Ruggles (1997, p. 1-8) กล่าวว่า การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับกระบวนการหลัก 3 กระบวนการคือ 1) การก่อให้เกิดความรู้ 2) การรวบรวมความรู้ และ 3) การถ่ายทอดความรู้ นอกจากนี้ สมชาย นาประเสริฐชัย (2558, น. 12) ได้แบ่งประเภทของความรู้ไว้ 2 ประเภท คือ 1) ความรู้แบบชัดแจ้งหรือกระจำชัด (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถเขียนถ่ายทอด นำเสนอในลักษณะของกฎเกณฑ์ สูตร สมการ หรือการแทนด้วยตัวอักษร นิยาม และหนังสือ และ 2) ความรู้แฝงหรือความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์สัมผัสและประสบการณ์ต่าง ๆ เช่น เมื่อได้พบเห็นใครคนหนึ่งแล้วจดจำได้ ครั้งต่อไปเมื่อพบอีกครั้งก็จะรู้ว่าเป็นใคร แต่ถ้าจะอธิบายให้อีกคนทราบว่าจะจดจำได้อย่างไร ก็ยากที่จะอธิบาย เช่น ความสามารถในการขับขี่ยานยนต์

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดภูมิปัญญา และแนวคิดการจัดการความรู้ มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา : ผู้วิจัย

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การรวบรวมองค์ความรู้ก๊บลอนในครั้งนี้ ได้ใช้วิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ซึ่งเป็นเทคนิคหนึ่งของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การประชุมเชิงปฏิบัติการได้จัดขึ้นในวันที่ 9 - 11 กันยายน 2564 โดยจัดขึ้น ณ ที่ทำการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสืบสานภูมิปัญญาดินกี้-ก๊บลอน บ้านนาแหลม ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มเป้าหมาย ที่เข้าร่วมกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มวิทยากรหรือผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้การสานก๊บลอน จำนวน 3 คน ซึ่งเป็นปราชญ์ชุมชนด้านการจักสานก๊บลอน สามารถสานก๊บลอนด้วยตนเองได้ ในทุกขั้นตอน และ 2) กลุ่มผู้รับการถ่ายทอด จำนวน 19 คน ประกอบด้วย 2 กลุ่ม คือ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจฯ จำนวน 12 คน และบุตรหลานของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจฯ 7 คน ทั้งนี้ เพื่อให้กิจกรรมฝึกอบรมดำเนินไปอย่างราบรื่น ตัวผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมฝึกอบรมในครั้งนี้ (Facilitator)

ขอบเขตด้านสถานที่

พื้นที่ในการศึกษาคือ ชุมชนบ้านนาแหลม ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ชุมชนแห่งนี้มีความโดดเด่นของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปหัตถกรรม โดยเฉพาะการจักสาน “ก๊บลอน” ซึ่งเป็นมรดกที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ผู้หญิงจะมีบทบาทหลักในการจักสานก๊บลอน เพื่อเอาไว้ใช้ในกิจกรรมภาคการเกษตร เช่น ทำไร่ ทำนา ปลูกผัก นอกจากนี้ ยังเป็นที่ตั้งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสืบสานภูมิปัญญาดินกี้-ก๊บลอน บ้านนาแหลม ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในวันที่ 9 - 11 กันยายน 2564

วิธีการศึกษา

1. การเตรียมการ ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะเป็นผู้รับผิดชอบในการนัดหมายวิทยากรและผู้ที่จะเข้ารับการถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยการบอกกล่าวอย่างไม่เป็นทางการให้กลุ่มเป้าหมายทราบเกี่ยวกับ กำหนดการ วัน เวลา และสถานที่ในการจัดกิจกรรม นอกจากนี้ สมาชิกกลุ่มยังได้ช่วยติดต่อนัดหมายบุตรหลานที่สนใจให้มารับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในครั้งนี้ด้วย สำหรับวัสดุอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรมจะใช้จากศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาก๊บลอน และบ้านของปราชญ์ชุมชน

2. การจัดกิจกรรม วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการสานก๊วยลอนใช้วิธีการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผ่านการสาธิตจากวิทยากร และให้ผู้รับการถ่ายทอดปฏิบัติตาม โดยได้แบ่งการจัดกิจกรรมออกเป็น 3 วัน ซึ่งแต่ละวันได้แบ่งได้ 2 ช่วงตามวิธีการสานก๊วยลอน ดังนี้

วันที่ 1 (วันที่ 9 กันยายน 2564 การบรรยายภูมิปัญญาก๊วยลอน และเตรียมการ) ช่วงเช้า ผู้วิจัยทำหน้าที่ผู้ให้ความรู้ และความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นก๊วยลอน การจัดการองค์ความรู้ การฟื้นฟูและสืบทอด และปัญหา อุปสรรคในการจัดการภูมิปัญญา โดยได้เขียน mind map และ key word ลงในกระดาษฟลิปชาร์ต เพื่อประกอบการบรรยาย ใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง หลังจากบรรยายเสร็จแล้ว ผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้แลกเปลี่ยนปัญหาในการขับเคลื่อนและพัฒนากลุ่ม ช่วงบ่าย ผู้วิจัยและสมาชิกกลุ่มร่วมกันตรวจเช็ควัสดุอุปกรณ์ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานพัฒนาชุมชน ได้แก่ ไม้ไผ่ ไบลาน และอุปกรณ์อื่น ๆ ที่ใช้ในการสานก๊วยลอน โดยจัดเตรียมอุปกรณ์ออกเป็น 3 กลุ่ม ตามจำนวนวิทยากร 3 คน และสมาชิกกลุ่มยังได้ช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ด้วย

วันที่ 2 (วันที่ 10 กันยายน 2564 วิทยากรบรรยายภูมิปัญญาก๊วยลอน และลงมือปฏิบัติ) ช่วงเช้า วิทยากรทำหน้าที่ผู้ให้ความรู้เรื่องการเลือกไม้ไผ่ในการสานก๊วยลอน การจักเส้นตอก ไม้ขอบ การสานตาแหลว การสานก๊วยลอน การสานหมง และสาธิตการสานให้ดูเบื้องต้น เพื่อประกอบการบรรยาย และได้มีการแจกวัสดุอุปกรณ์ที่เตรียมไว้ใน การสานให้กับผู้เข้าร่วมรับการถ่ายทอด เพื่อจะได้เห็นภาพจริงและทำความเข้าใจการนำไปใช้ของวัสดุแต่ละชนิด ใช้เวลาในการแนะนำและสาธิต 3 ชั่วโมง ช่วงบ่าย เป็นการลงมือปฏิบัติสานก๊วยลอน โดยวิทยากรทั้ง 3 ท่าน ได้ถ่ายทอดการสานก๊วยตั้งแต่การสานตาแหลว สานลอนก๊วยและโครงก๊วย วันนี้ผู้เข้าร่วมการฝึกจะได้โครงก๊วยที่พร้อมสำหรับการนำไปลานมาเย็บลงบนโครงก๊วย ในขั้นตอนต่อไป

วันที่ 3 (วันที่ 11 กันยายน 2564 กิจกรรมการฝึกตัดไบลาน และเย็บไบลาน) ช่วงเช้า วิทยากรทำหน้าที่ผู้ให้ความรู้เรื่องการเลือกไบลาน การตัด และการเย็บไบลานลงบนโครงก๊วยลอน หลังจากนั้นจึงสาธิตการตัดไบลานตามรูปทรงและขนาดที่จะใช้เย็บลงบนก๊วย และเย็บไบลานให้ดูเบื้องต้น พร้อมทั้งถ่ายทอดเทคนิคการเย็บไบลานที่สวยงามตามแนวเส้นตอก ช่วงบ่าย เป็นการตัดไบลานและเย็บไบลานลงบนก๊วยลอนตามรูปทรงและขนาดที่วิทยากรกำหนด หลังจากตัดไบลานตามรูปทรงและขนาดตามที่กำหนดครบแล้ว จึงเริ่มลงมือนำมาเย็บลงบนก๊วย โดยเริ่มเย็บจากข้างบนก๊วยไล่ลงมาจนถึงขอบด้านล่าง หลังจากนั้นให้นำชิ้นงานมาส่งที่วิทยากรเพื่อตรวจสอบก่อนคืนชิ้นงานให้ผู้เข้าร่วมนำกลับ

3. เก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participatory observation) โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมในการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติวิธีการทำก๊บลอนตั้งแต่เริ่มสานจนกระทั่งแล้วเสร็จเป็นหมวกที่สมบูรณ์ขณะที่ผู้วิจัยได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติตามวิทยากรก็ได้สัมภาษณ์วิทยากรตามแนวทางการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Guideline) ร่วมกับการสังเกตการฝึกปฏิบัติของผู้เข้ารับการถ่ายทอดเพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงลึกและสามารถเชื่อมโยงปรากฏการณ์อย่างเป็นองค์รวมมากขึ้น (Holistic View) นอกจากนี้ ยังได้จัดบันทึก ถ่ายรูป และบันทึกเสียงสัมภาษณ์ขณะสัมภาษณ์

4. วิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้กรอบแนวคิดการวิจัยช่วยในการวิเคราะห์ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) การถอดเทป และจำแนกข้อมูลกระทำโดยเปิดฟังเสียงสัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่ง ทำการถอดเสียงให้เป็นตัวอักษรและพิมพ์ลงในโปรแกรมพิมพ์งานด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ หลังจากนั้นจึงอ่านเนื้อหาและจำแนกข้อมูลออกเป็นส่วน ๆ ตามประเด็นในแนวทางสัมภาษณ์ โดยใช้การระบายสีเนื้อหา 2) การจัดกลุ่มข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการระบายสีมาจัดกลุ่มสีให้อยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน (categorizing or group text unit) โดยใช้กรอบแนวคิดช่วยในการจัดกลุ่ม 3) การลงข้อสรุป ผู้วิจัยอ่านทำความเข้าใจเนื้อหาที่ได้จัดหมวดหมู่ไว้ โดยใช้แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการตีความเชื่อมโยงปรากฏการณ์ก๊บลอนกับความคิด ความเชื่อ ความศรัทธาของคนในชุมชน และลงข้อสรุปผลการรวบรวมองค์ความรู้ก๊บลอน

ผลการศึกษา

1. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสืบสานภูมิปัญญาก๊บลอนและดินที่บ้านนาแหลม

1.1 การจัดตั้งกลุ่ม เริ่มจากปี 2559 กลุ่มนักรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจำนวน 5 คน ได้จัดตั้งกลุ่มขึ้น เพื่อฟื้นฟูสืบสานมรดกภูมิปัญญาของชุมชนบ้านนาแหลมเป้าหมายเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ที่ตั้งของกลุ่มคือ ส้มโม่บ้านดิน ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 89/2 หมู่ที่ 3 ต.ทุ่งกวาว อ.เมืองแพร่ จ.แพร่ ซึ่งเป็นบ้านของแกนนำกลุ่ม ต่อมาสมาชิกเพิ่มขึ้น จึงได้ขึ้นทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในปี 2564 และได้ดำเนินการสืบทอดและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นก๊บลอน ให้กับคนในชุมชนและผู้สนใจ โดยมีคณะกรรมการกลุ่มรวม 9 คน และมีการแบ่งหน้าที่กันทำ ปัจจุบันกลุ่มมีคณะกรรมการและสมาชิกรวมทั้งหมด 25 คน และมีแนวโน้มว่าสมาชิกจะเพิ่มขึ้น

อย่างต่อเนื่อง เพราะคนในชุมชนเริ่มให้ความสำคัญและเห็นการขับเคลื่อนของกลุ่มฯ ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น

กิจกรรมการสานก๊วยลอนเริ่มต้นด้วยทุนส่วนตัวของแกนนำกลุ่ม ซึ่งมีอาชีพเป็นไกด์ทัวร์โดยรับซื้อก๊วยลอนเพื่อสร้างแรงจูงใจในคนในชุมชนหันกลับมาสานก๊วยลอน “หนึ่งสมอง สองมือ” ประโยคนี้คือสโลแกนของแกนนำกลุ่มที่ได้ริเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 - 2563 ในช่วงแรกได้รวบรวมแม่พิมพ์เก่าแก่จากคนในชุมชนที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้ว และเริ่มขับเคลื่อนด้วยการชวนคุยชวนถก ผ่านกลุ่มชาวบ้าน ประชาชนชุมชนที่ยังสามารถสานก๊วยลอนได้เพื่อชักชวนให้กลับมาช่วยกันสานก๊วยลอน ต่อจากนั้นได้จัดกิจกรรมการสานก๊วยลอน โดยให้ประชาชนชุมชนเรื่องก๊วยลอนที่สามารถสานได้สวยและจดจำได้ทุกขั้นตอนสาธิตการสอนให้กับสมาชิกกลุ่มได้ฝึกปฏิบัติ โดยมีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง จากการรวมตัวกันของคนที่เคยสานก๊วยลอนแต่ได้หันไปสานงอบของภาคกลางแทน ให้กลับมาช่วยการฟื้นฟูการสานก๊วยลอนของบ้านนาแหลมอีกครั้ง โดยใช้วิธีการสอนแบบพี่สอนน้อง

นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2562 และปี พ.ศ. 2564 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนก๊วยลอนและดินที่บ้านนาแหลมได้รับเชิญให้เข้าร่วมจัดแสดงสินค้าในงานแฟร์คราฟท์ หน่วยงานภาครัฐได้เข้ามาส่งเสริม คือ พัฒนาชุมชน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อุตุสหกรณ์จังหวัด และสถาบันสิ่งทอ ได้รับการอบรมการดีไซน์ผลงานจากผ้าเพื่อนำมาต่อยอดผลิตภัณฑ์ การตลาดออนไลน์ และได้รับการช่วยเหลือการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้ทันสมัยแต่ไม่ละทิ้งอัตลักษณ์ดั้งเดิม

1.2 ปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัด

1.2.1 ปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบที่มีคุณภาพ แต่เดิมต้นไผ่หาได้ง่ายในพื้นที่ แต่ปัจจุบันจะหาค่อนข้างยากจึงต้องนำเข้า สักจากนอกพื้นที่ และราคาสูง บางครั้งคุณภาพของวัตถุดิบไม่ค่อยดี เช่น ไผ่ลานขึ้นราได้ง่าย หรือเส้นตอกเมื่อนำมาใช้แล้วไม่มีความเหนียวและทนทานทำให้ยากต่อการสาน

1.2.2 ขาดแรงงานที่มีทักษะความชำนาญ ถึงแม้ปัจจุบันจะมีสมาชิกกลุ่ม 25 คน แต่มีเพียง 3 คนเท่านั้น ที่สามารถสานก๊วยลอนได้ทุกขั้นตอน ทำให้เมื่อมีความต้องการก๊วยลอนจำนวนมากจึงผลิตไม่ทัน นอกจากนี้ กลุ่มที่เริ่มก่อตั้งได้ไม่นานสมาชิกบางคนยังไม่ชำนาญทำให้บางครั้งสานไม่สวยงาม ซึ่งพอไปวางขายแล้วบางครั้งขายไม่ได้หรือต้องขายลดราคาทำให้คนสานก๊วยลอนกลุ่มขาดกำลังใจ

1.2.3 ราคาขายค่อนข้างสูงจึงแข่งขันกับตลาดได้ยาก สืบเนื่องมาจากต้นทุนการผลิตสูง ทำให้ต้องตั้งราคาไว้ประมาณอันละ 250 – 400 บาท ซึ่งกลุ่มผู้ซื้อเห็นว่าแพงเกินไปสำหรับเงินที่ต้องจ่าย ดังนั้นต้องมีการอธิบายถึงวิธีการผลิตที่ประณีต ชับช้อนให้ผู้ซื้อเข้าใจ หรืออาจลดราคาให้เพื่อให้สามารถขายได้ ซึ่งการลดราคานี้อาจทำให้เกิดการขาดทุน และบั่นทอนกำลังใจของผู้สานก๊บลอน

1.2.4 ไม่มีตลาดรับซื้อตลอดทั้งปี การจำหน่ายก๊บลอนส่วนใหญ่ขายได้กับกลุ่มเฉพาะที่มีความชอบด้านงานภูมิปัญญาท้องถิ่น และขายได้ในบางเทศกาล เช่น เทศกาลสงกรานต์ที่มีการแห่ขบวนและนำก๊บลอนไปใส่เดินแห่ขบวน ผู้ซื้อส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ ดังนั้นการเพิ่มช่องทางในการจำหน่าย หรือเพื่อให้คนภายนอกเข้าถึงก๊บลอนได้นั้นเป็นเรื่องท้าทายกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

2. องค์ความรู้การจักสานก๊บลอนของชุมชนบ้านนาแหลม

ผลการรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาการจักสานก๊บลอนประกอบด้วย 4 ส่วน ประกอบด้วย 1) ลักษณะของก๊บลอน 2) วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ 3) ขั้นตอนและวิธีการสาน และ 4) ผลิตภัณฑ์ และราคา โดยมีรายละเอียดดังนี้

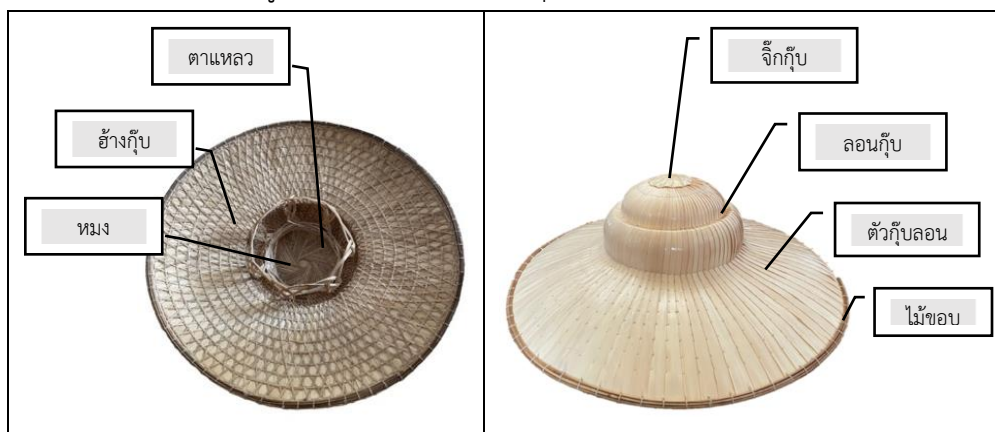
2.1 ลักษณะของก๊บลอน

ก๊บลอน คือ หมวกสานล้านนา ที่สานด้วยเส้นตอกจากไม้ไผ่แล้วเย็บด้วยใบลาน จุดเด่นคือ ส่วนบนสุดมีลักษณะเป็นลอน 2 ลอน มีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนที่ใด จึงเรียกว่า “ก๊บลอน” ซึ่งองค์ความรู้ที่ผู้วิจัยสรุปได้จากลักษณะก๊บลอน มีอยู่ด้วยกัน 3 ประเด็น ประกอบด้วย

ประเด็นที่ 1 รูปทรงก๊บลอนที่เป็นลอน 2 ลอน สอดรับกับมายคมของคนสวมใส่ จึงทำให้สวมใส่ได้สบายและไม่หลุดจากศีรษะ ตามค่านิยมและความเชื่อของไทยที่เกี่ยวกับผมคือ ให้เราสงวนศีรษะและเส้นผมของเราไว้เป็นพื้นที่พิเศษ เพราะเป็นจุดสูงสุดของร่างกาย คนไทยจึงเชื่อว่า ณ ที่นั่นเป็นศูนย์รวมของ “ขวัญ” นอกจากนี้ “ตาแหลว” ที่อยู่ด้านบนสุดของก๊บลอน ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของคนล้านนาคือช่วยปกป้องและขับไล่สิ่งชั่วร้าย ซึ่งภูมิปัญญานี้แฝงไปด้วยความเชื่อ สิ่งศักดิ์ ความศรัทธาของคนล้านนาที่ปรากฏวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่สะท้อนออกมาในรูปแบบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้กับคนในชุมชน เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่จะทำให้สิ่งอัปมงคล นอกจากนี้ ลอน 2 ลอน ที่อยู่บนหัวก๊บลอนยังมีไว้เพื่อรองรับกับมายคมของสตรีที่ต้องสวมใส่ก๊บลอนออกไปทำเกษตร ซึ่งเป็นการบอกเล่าวิถีชีวิตตามความเชื่อชาวบ้านนาแหลม ควรค่าแก่การอนุรักษ์และถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ให้มีการสืบทอดต่อไป

ประเด็นที่ 2 กุ๊บลอนกับวิธีการผลิต ในสมัยก่อน อาจกล่าวได้ว่ากุ๊บลอนเป็นเครื่องใช้อย่างหนึ่งในชีวิตประจำวันของชาวบ้านนาแหลม มีความเกี่ยวข้องกับอาชีพเกษตรกรรมของชาวบ้านและเป็นหัตถกรรมพื้นบ้าน สืบเนื่องจากในอดีตคนในชุมชนมีอาชีพทำเกษตรกรรม เช่น ปลูกข้าว ปลูกยาสูบ ปลูกพืชไร่ และผักสวนครัว กุ๊บลอนจึงเป็นอุปกรณ์ในการใช้บังแดดและกันฝนเมื่อคนออกไปทำไร่ทำนา นอกจากนี้เมื่อชาวบ้านที่ว่างเว้นจากการเกษตรก็มีอาชีพเสริมคือการสานกุ๊บลอน ซึ่งเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่ทำกับแทบทุกครัวเรือน สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจฯ มีวิธีการแบ่งกันทำในแต่ละส่วนตามความถนัด แล้วนำมาประกอบกันให้เป็นกุ๊บลอน เช่น คนสานก๊ีบ คนเย็บก๊ีบ คนลิ่มก๊ีบ (เย็บที่ตัวหรือปีกของก๊ีบ) คนสานโหมง คนเหลาไม้ขอบ ซึ่งเป็นการสร้างความสามัคคีรวมกลุ่มทำงานด้วยกันอย่างสนุกสนาน นำไปสู่การสายสัมพันธ์อันดีของคนชุมชน

ประเด็นที่ 3 วัตถุดิบในท้องถิ่นที่หาง่าย และนำมาใช้ประโยชน์ได้ตามท้องไร่ท้องนา เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าวิเศษในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์

ภาพที่ 2 ลักษณะของกุ๊บลอน

ที่มา : ผู้วิจัย

2.2 วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ

2.2.1 วัสดุ วัสดุหลัก ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการทำกุ๊บลอนมี 5 อย่าง ได้แก่

1) ไบลานสำหรับสานจิกก๊ีบลอน ขนาด กว้าง 1-2 เซนติเมตร ยาว 10-15 เซนติเมตร จำนวน 4 ใบ 2) ไบลานสำหรับสานก๊ีบลอน ขนาด กว้าง 2 เซนติเมตร ยาว 50 เซนติเมตร จำนวน 86 ใบ 3) ดอกสำหรับทำโครงก๊ีบลอน สานโครง ขนาด กว้าง 0.5 เซนติเมตร ยาว 85 เซนติเมตร จำนวน 56 หรือ 72 เส้น ทำแนวสาน ขนาด กว้าง 0.5 เซนติเมตร ยาว 85 เซนติเมตร จำนวน 18 - 20 เส้น 4) ไม้ขอบสำหรับเสริมความแข็งแรงให้กุ๊บลอน ขนาด กว้าง 0.5 เซนติเมตร ยาว 120 เซนติเมตร จำนวน 2 เส้น (ด้านบนกับด้านล่าง)

และ 5) ไม้ไผ่สำหรับสานตัวครอบศีรษะ (หมง) ไม้สานหมง ขนาด กว้าง 0.2 เซนติเมตร ยาว 80 เซนติเมตร จำนวน 7 เส้น ไม้เสริมขอบ ขนาด กว้าง 0.2 เซนติเมตร ยาว 100 เซนติเมตร จำนวน 4 เส้น ทั้งนี้ สำหรับการเตรียมใบลานนั้น จะต้องเป็นใบลานที่แก่จัด ซึ่งจะมีความเหนียวกว่าและมีอายุการใช้งานที่ยาวนาน แต่เดิมใบลานหาได้จากพื้นที่รอบหมู่บ้าน ปัจจุบันใบลานหายากขึ้น เพราะถูกตัดโค่นทิ้ง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ที่กลับมาฟื้นฟูภูมิปัญญาสู่ลือนจึงสั่งซื้อจากตัวแทนจำหน่ายจากจังหวัดอยุธยา ในราคา กิโลกรัมละ 120-150 บาท (แล้วแต่ขนาดและคุณภาพของใบลาน) สำหรับไม้ไผ่ซื้อราคาปล้องละ 12-15 บาท โดย 1 ปล้อง สามารถสานกับลอนได้ประมาณ 2 ใบ โดยใช้ไม้อายุ 1 ปี เพราะมีความเหนียวขึ้นรูปทรงได้ง่ายและทนทาน ไม่นิยมใช้ไม้ไผ่อายุน้อยกว่า 1 ปี หรือมากกว่า 1 ปี เพราะเปราะบางหักเสียหายง่าย สามารถหาซื้อได้ทั่วไปในชุมชน และแหล่งจำหน่ายในจังหวัดแพร่

2.2.2 อุปกรณ์ เครื่องมือ สำหรับการสานและเย็บกับลอน ใช้อุปกรณ์เครื่องมือทั้งหมด 7 อย่าง ประกอบด้วย 1) แม่พิมพ์/กุ่มกับ มีลักษณะกลมแบน โค้งมนเล็กน้อยในส่วนขอบ ทำจากไม้สักเส้นผ่าศูนย์กลาง 21 เซนติเมตร ตรงกลางเป็นทรงกลม 2 ชั้น เรียกว่าลอน 2 ลอน ลอนบนสูง 8.5 เซนติเมตร ลอนล่างสูง 4.5 เซนติเมตร มีร่องไม้ขนาด 1 เซนติเมตร อยู่ระหว่างลอนทั้งสอง และมีไม้ปิดด้านบนเพื่อใช้ล็อคตาแหลวไม่ให้เคลื่อน 2) ลิ่ม/เก็บบกับ ใช้ตอกเส้นตอกของโครงหมวกให้ลงร่องแม่พิมพ์ให้เกิดเป็นลอนกับ 3) มีดจักตอก ใช้สำหรับจักตอกและเหลาตอก 4) มีดหีบตอกหรือชุดตอก 5) กรรไกร ใช้ตัดใบลานและด้าย 6) เข็ม-ด้ายสีขาว ใช้เย็บใบลานลงบนโครงหมวก และ 7) เล็คเกอร์ ใช้ทาเคลือบกับลอนเมื่อเย็บเสร็จเรียบร้อยแล้ว

2.3 ขั้นตอนและวิธีการสานกับลอน

2.3.1 การสานตาแหลว เป็นการสานโครงหมวก โดยเริ่มสานจากส่วนบนสุดของหมวก นำเส้นตอกทั้งหมด 72 เส้น มาแบ่งเป็น 8 กลุ่ม ๆ ละ 9 เส้น ตามหลักการจะต้องนำตอกทั้ง 8 กลุ่มมาวางทับกันคล้าย ๆ กับเครื่องหมายบวก จำนวน 4 กลุ่ม และเครื่องหมายคูณ จำนวน 4 กลุ่มวิธีการวางทับกันจะต้องเริ่มจากการคลี่เส้นตอกให้เรียงเป็นระเบียบ และวางทับไขว้กันในลักษณะเป็นตาข่ายแบบเหลี่ยมคล้ายใยแมงมุม สานลายขัดไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะครบทุกเส้น ใช้มือจัดรูปทรงเหลี่ยมหรือแฉกให้สวยงาม และให้รู้ด้านบนมีขนาดที่จะใช้ไม้ปิดล็อคได้พอดี และดึงเส้นตอกให้แน่น ส่วนนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการสานโครงกับ

ตารางที่ 1 วิธีการสานตาแหลว

ลำดับที่	ขั้นตอนการสาน	ภาพประกอบ
1	วางเส้นตอก เพื่อเริ่มสานตาแหลว	
2	ไขว้เส้นตอก เพื่อสานตาแหลว	
3	จัดรูปทรงเหลี่ยมหรือแฉกให้สวยงาม และดึงเส้นตอกให้แน่น	

ที่มา : ผู้วิจัย

สำหรับตาแหลวในก๊บลอนนั้น เป็นตาแหลว 8 แฉก ซึ่งคนในภาคเหนือมีความเชื่อว่าแฉก 8 แฉก นี้ คือ ทิศทั้ง 8 ได้แก่ ทิศเหนือ คือ อุดร ทิศใต้ คือ ทักษิณ ทิศตะวันออก คือ บุรพา ทิศตะวันตก คือ ประจิม ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ คือ อีสาน ทิศตะวันตกเฉียงใต้ คือ หรดี ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ คือ พายัพ ทิศตะวันออกเฉียงใต้ คือ อาคนะย์ ซึ่งชาวบ้านนาแหลมเชื่อว่าตาแหลวที่สานในก๊บลอนนั้นมีเทวดาสงสถิตอยู่เพื่อดูแลปกป้องรักษาทิศทั้ง 8 องค์ ได้แก่ พระอินทร์ พระเพลิง พระยม พระนารายณ์ พระพิรุณ พระพาย พระโสม และพระไพสพ และเชื่อว่าได้มีการลงอักขระอธิปิโสแปดทิศไว้แล้ว อันเป็นบทสวดสรรเสริญพระพุทธรเจ้า ซึ่งเป็นคาถาที่ดีที่สุดในการบรรดาคาถาขับไล่สิ่งชั่วร้าย เปรียบเสมือนเป็นยันต์ศักดิ์สิทธิ์สำหรับป้องกันสิ่งชั่วร้าย เสนียดจัญไรมิให้มาถลำกราย หรือป้องกันจากคาถาอาคมและภูติผีปีศาจ ให้อยู่ร่วมเย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัย

2.3.2 การสานลอนก๊ป เป็นการนำตาแหลวมาสวมลงบนแม่พิมพ์ (กุ่มก๊ป) เพื่อให้ตาแหลวเป็นลอนก๊ป 2 ลอน โดยนำตาแหลววางลงบนส่วนบนสุดของแม่พิมพ์ ขณะที่วางจะต้องให้รูตรงกลางของตาแหลวตรงกับรูของลอนด้านบน หลังจากนั้นใช้ไม้จุกกดลงไปนรู เพื่อล็อกไม่ให้ตาแหลวเคลื่อนหรือขยับบนแม่พิมพ์ หากยังไม่แน่นพอให้ใช้ลิ่ม/เก็มก๊ป หรือใช้ด้ามมีดตอกลงเพื่อให้แน่นยิ่งขึ้น แต่ระวังอย่าแน่นเกินไปเพราะเวลาจะถอดลอนออกหลังทำเสร็จจะถอดยาก และอาจทำให้ลอนก๊ปที่สานไว้เสียรูปทรงได้ เมื่อสานถึงส่วนที่เป็นร่องรอยต่อระหว่างลอนด้านบนกับลอนด้านล่าง จะต้องใช้ลิ่ม/เก็มก๊ป

ตอกเส้นตอกให้ลงร่องแม่พิมพ์เพื่อให้เกิดเป็นลอนกุ่ม ในขณะที่สานก็จะต้องตอกลิ้มไปพร้อมกัน โดยใช้แรงตอกไม่แรงมากนัก แคพอให้เส้นตอกลงในร่องก็พอ ขณะสานลอนกุ่มต้องพรมน้ำลงบนเส้นตอกอยู่ตลอดเวลา เพื่อไม่ให้เส้นตอกหักหรือแตก สำหรับวิธีการสานคือยกเส้นตอกขึ้น-ลงคร่อมแนวเส้นตอกที่ใช้เป็นแนวการสานเพื่อยึดลายสานให้แน่น เมื่อสานจนครบรอบ ก็จะเริ่มสานแถวต่อไปโดยนำเส้นตอกมาวางเป็นแนวเหมือนเดิมและยกเส้นตอกขึ้นลงคร่อมแนวเส้นตอก จนกว่าจะสานครบทั้ง 2 ลอน

ตารางที่ 2 วิธีการสานลอนกุ่ม

ลำดับที่	ขั้นตอนการสาน	ภาพประกอบ
1	การยัดตาแหลวบนแม่พิมพ์ (กุ่มกุ่ม)	
2	การตอกเส้นตอกลงร่องกุ่มกุ่ม	
3	การสานลอนกุ่มให้เสร็จสมบูรณ์	

ที่มา : ผู้วิจัย

2.3.3 การสานฮ้างกุ่ม เป็นการสานต่อลงมาจากลอนกุ่ม โดยเอาเส้นตอก 1 เส้น วางคั่นเป็นแนวการสาน จากนั้นสานแบบยกเส้นตอกขึ้น-ลงคร่อมแนวเส้นตอกวนจากด้านขวาไปซ้าย หรือจากซ้ายไปขวา แล้วแต่ความถนัดของคนสาน ให้ครบ 1 รอบ แล้วเอาวางเส้นตอกคั่นทีละ 1 เส้น ทำแบบนี้ไปเรื่อย ๆ จนถึงขอบของแม่พิมพ์ แล้วพับเส้นตอกขึ้นเกี่ยวกับเส้นตอกคั่นแนวสาน และสอดปลายเส้นตอกเข้าด้านในหนึ่งรอบ และถ้าหากเส้นตอกเกิดหักหรือขาด สามารถนำเอาเส้นตอกเส้นใหม่มาวางสอดใต้เส้นตอกที่วางเป็นแนวคั่นสานแล้วสานต่อ ซึ่งจะทำให้เส้นตอกไม่หลุดและซ่อนรอยต่อได้เป็นอย่างดี ขณะที่สานจะต้องพรมน้ำลงบนเส้นตอกเป็นระยะ ๆ เพื่อป้องกันไม่ให้เส้นตอกหักหรือแตก และใช้หัวของลิ้ม/เก้มกุ่ม ทูบเส้นตอกตลอดการสานเพื่อให้เส้นตอกแนบราบไปกับแม่พิมพ์ เมื่อสานจนเต็มแม่พิมพ์ก็จะถอดฮ้างกุ่มหรือโครงกุ่มออก เพื่อนำมาตัดเส้นตอกที่ยาวออกและนำไปเย็บใบลานลงบนกุ่มต่อไป

ตารางที่ 3 วิธีการสานฮ้างก๊ีบ

ลำดับที่	ขั้นตอนการสาน	ภาพประกอบ
1	สานขัดสลับขึ้น-ลง ตามแนวเส้นตอก	
2	การพับเก็บเส้นตอกฮ้างก๊ีบ	
3	ถอดฮ้างก๊ีบหรือโครงก๊ีบออก เพื่อนำมาตัดเส้นตอกที่ยาวเกินออก	

ที่มา : ผู้วิจัย

2.3.4 การสานจิกก๊ีบ ส่วนนี้คือส่วนที่อยู่บนสุดของก๊ีบลอนเอาไว้ปิดรูด้านบนของก๊ีบลอน เริ่มต้นการสานจิกก๊ีบ โดยการนำใบลาน 4 ใบ วางทับกันในลักษณะเหมือนทำขนมชั้น โดยเฉียงประมาณ 45 องศา ทุกใบ จากนั้นพับใบลานใบที่อยู่บนสุดไขว่วนซ้าย สอดปลายใบลานเข้าช่องที่พับซ้อนกัน พับทับกันไปเรื่อย ๆ จนครบทุกใบ แล้วใช้กรรไกรตัดเล็มใบลานที่ยาวออกมา เพื่อจะได้พับใบลานใบต่อไปได้เรียบและสวยงาม จนครบรอบวงปลายที่เหลือสอดช่องสุดท้าย ก็จะได้จิก 6, 8 เหลี่ยม ที่สวยงามและสมบูรณ์

ตารางที่ 4 วิธีการสานจิกก๊ีบ

ลำดับที่	ขั้นตอนการสาน	ภาพประกอบ
1	การวางใบลานก่อนเริ่มสาน	
2	พับใบลานใบที่อยู่บนสุด ไขว่วนซ้าย สอดปลายใบลานเข้าช่องที่พับซ้อนกัน พับทับกันไปเรื่อย ๆ	

ที่มา : ผู้วิจัย

2.3.5 การเย็บใบลานใส่ก๊ีบ นำใบลานที่เตรียมไว้ตัดตามขนาด กว้าง 2 เซนติเมตร ยาว 50 เซนติเมตร จำนวน 86 ใบ มาวางเรียงบนโครงก๊ีบ โดยเริ่มวางใบลานตรงส่วนขอบล่างลอนที่ 2 วางใบลานใบแรกแล้วนำใบที่ 2 มาวางทับซ้อนด้านบนตรงขอบใบแรกประมาณ 0.5 มิลลิเมตร แล้วเริ่มเย็บจากด้านขวาไปซ้ายสอดปลายเข็มชิดกับแนวเส้นตอกทางขวางในก๊ีบขึ้นมา แล้วเย็บลงไปด้านในและกลับขึ้นมาตามจุดที่วางใบลานใบต่อไป โดยเว้นแถวแนวเส้นตอก 1 แถว หรือจะเย็บทุกแถวก็ได้ การเย็บทุกแถวจะทำให้ได้ก๊ีบลอนที่สวยงามและความถี่ของการเย็บช่วยให้เกิดความคงทนมากกว่าการเย็บแบบเว้นแถว ซึ่งก็ต้องใช้เวลาในการเย็บนานขึ้นด้วย ระยะเวลาที่เย็บใบลาน ต้องระวังอย่าให้ใบลานแยกจากกัน เพราะจะทำให้หมวกไม่สวยงามและป้องกันน้ำฝนและแสงแดดได้ไม่ดี สำหรับการนำใบลานมาใช้นั้นสันนิษฐานว่าในอดีตพื้นที่บ้านนาแหลมมีต้นลานและใบลานเป็นจำนวนมาก คนในชุมชนจึงได้คิดนำใบลานมาเย็บใส่ก๊ีบลอน เพราะเป็นวัสดุที่หาง่าย และไม่ต้องซื้อสามารถหาได้ตามท้องไร่ท้องนา นอกจากนี้ เมื่อเย็บใบลานเสร็จแล้วก็จะทำการเย็บไม้ขอบใส่ตรงส่วนขอบล่างสุดของก๊ีบ เพื่อให้ใบลานที่เย็บลงบนก๊ีบนั้นมีที่ยึดและป้องกันใบลานหลุดจากก๊ีบ ซึ่งช่วยให้ไม่ชำรุดได้ง่ายและใช้งานได้นาน

ตารางที่ 5 วิธีการเย็บใบลานใส่โครงก๊ีบลอน

ลำดับที่	ขั้นตอนการเย็บ	ภาพประกอบ
1	เย็บใบลานจากขอบล่างของลอนที่สอง	
2	เย็บใบลานตามแนวเส้นตอก	
3	การเย็บไม้ขอบ	

ที่มา : ผู้วิจัย

2.3.6 การตกแต่ง หลังจากเย็บก๊อบเสร็จแล้ว จะทำการตรวจดูความเรียบร้อย และใช้กรรไกรตัดเศษตอกและใบลานออก หลังจากนั้นจะทาแล็กเกอร์ทิ้งไว้ให้แห้งแล้วนำไปตากแดด หรือตากลม ทิ้งไว้ประมาณ 30 นาที เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเชื้อรา ซึ่งในสมัยก่อนไม่มีแล็กเกอร์ เลยทำให้ก๊อบลอนเป็นเชื้อราได้ง่าย ใช้งานได้ไม่นานก็พุง ต้องสานใบใหม่มาใช้แทน ทำให้สิ้นทรัพยากรและเปลืองเวลา

ตารางที่ 6 วิธีการตกแต่ง

ลำดับที่	ขั้นตอนการตกแต่ง	ภาพประกอบ
1	ตัดเส้นเศษเส้นตอกและใบลาน	
2	เช็ดทำความสะอาดก่อนทาแล็กเกอร์	
3	ทาแล็กเกอร์และตากลม 30 นาที	

ที่มา : ผู้วิจัย

2.3.7 การสานหมง หรือส่วนประกอบก๊อบลอนที่ใช้เย็บติดกับลอนก๊อบ เพื่อใช้รัดศีรษะขณะสวมใส่ วิธีการสานเริ่มจากนำไม้ไผ่สำหรับสานหมง จำนวน 7 เส้น โดยการนำไม้ไผ่ 2 เส้น มาเป็นจุดเริ่มต้นในการสาน งอไม้เป็นวงรี 2 วง แล้วเอาปลายไม้แต่ละวงสอดสลับขึ้นลงเหมือนถักเปีย 2 คู่ เป็นคู่เริ่มต้น หลังจากนั้นนำไม้เส้นที่ 3 มาทำเป็นวงรีเกี่ยวเข้ากับปลายไม้ด้านขวามือ และเริ่มสอดสลับขึ้นลงเหมือนถักเปียคู่แรก ทำแบบนี้ไปจนกว่าจะครบ 7 เส้น เมื่อครบทุกเส้นแล้วจะได้โครงของหมงที่มีลักษณะเป็นทรงกลม และมีช่องรูปวงรีล้อมรอบ 7 ช่อง หลังจากนั้นนำไม้เสริมขอบ หรือเรียกว่า ไม้ดัว จำนวน 4 เส้น มาสานเพื่อช่วยยึดโครงหมงและสร้างความแข็งแรง วิธีการคือ นำไม้ดัว 2 เส้นมาสานสลับขึ้นลงโดยเกี่ยวกับปลายไม้ส่วนที่เหลือจากโครงหมงวนโค้งเป็นวงกลมไปเรื่อย ๆ ตามความยาวไม้ดัว ระหว่างที่สานไม้ดัวต้องคำนึงถึงขนาดของฐานลอนก๊อบที่จะนำหมงไปเย็บใส่ ส่วนไม้ดัวอีก 2 เส้น ก็สานต่อจาก 2 เส้นแรก โดยสานเหมือนกัน หลังจากสานเสร็จแล้ว ก็ใช้กรรไกรตัดปลายไม้ที่ยาวเกินออก

ตารางที่ 7 วิธีการสานหมวก

ลำดับที่	ขั้นตอนการตกแต่ง	ภาพประกอบ
1	การงอไม้ไผ่เป็นวงรี เพื่อเริ่มต้นสานหมวก	
2	นำไม้เสริมขอบ หรือเรียกว่า ไม้คิ้ว สานสลับขึ้นลง เพื่อใช้ยึดหมวกที่สาน	
3	หลังจากสานเสร็จแล้ว ก็ใช้กรรไกรตัดปลายไม้ที่ยาวเกินออก	

ที่มา : ผู้วิจัย

2.4 ผลผลิตก๊วยลอน และราคา จากในอดีตก๊วยลอนราคาใบละ 80 - 120 บาท แต่ปัจจุบันก๊วยลอนราคาที่กลุ่มกำหนดขายอยู่ที่ 300 - 350 บาท นอกจากนี้ยังมีปิ่นปักผม ก๊วยลอน กระเป๋า ก๊วยลอน ที่ราคาจะแตกต่างกันไปตามขนาดและความประณีต ซึ่งราคาสูงสุดคือ 1,000 บาท จนปัจจุบันทำให้คนในชุมชนเริ่มหันมาให้ความสนใจและนำมาเป็นอาชีพเสริม และได้มีการประยุกต์ให้ก๊วยลอนนั้นเป็นสินค้าที่นำมาเป็นเครื่องประดับ และสิ่งของที่นำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ (functional values)

ตารางที่ 8 ผลิตภัณฑ์ และราคาก๊วยลอนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ลำดับที่	ชื่อผลิตภัณฑ์	ภาพประกอบ	ราคา
1	ก๊วยลอน		300 บาท
2	ปิ่นปักผม		200 บาท

ตารางที่ 10 ผลผลิตภัณฑ์ และราคากุ๊บลอนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อผลิตภัณฑ์	ภาพประกอบ	ราคา
3	กระเป๋		เริ่มต้น 400 บาท สูงสุด 1,000 บาท
4	กุ๊บลอนแบบโครง		350 บาท

ที่มา : ผู้วิจัย

สรุป

องค์ความรู้ภูมิปัญญากุ๊บลอน มีความสำคัญต่อวิถีการผลิตภาคเกษตรกรรม แต่ปัจจุบันมีข้อจำกัดในการสืบทอดภูมิปัญญา เนื่องจากชุมชนขาดการจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญากุ๊บลอนไปสู่คนรุ่นใหม่ ประกอบกับคนรุ่นใหม่ไม่เห็นความสำคัญและประโยชน์จากภูมิปัญญานี้ ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้การจักสานกุ๊บลอนของชุมชนบ้านนาแหลม ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยใช้วิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ให้วิทยากรถ่ายทอดองค์ความรู้และฝึกปฏิบัติแก่เยาวชนและผู้สนใจ รวม 25 คน กิจกรรมได้จัดขึ้นที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสืบสานภูมิปัญญาดินกึ่ง-กุ๊บลอน เป็นเวลา 3 วัน (9 -11 กันยายน 2565) ผลการศึกษาค้นคว้าภูมิปัญญากุ๊บลอน สรุปได้ 4 ส่วน ดังนี้

1) ลักษณะกุ๊บลอน พบว่า กุ๊บลอนมีลักษณะเป็นลอน 2 ลอน ถือเป็นอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนบ้านนาแหลม ซึ่งอยู่ภายใต้ความเชื่อในเรื่องขวัญส่วนที่อยู่ในจุดสุดของร่างกาย สอดรับกับมวยผมของผู้หญิงในสมัยก่อนที่สวมใส่กุ๊บลอนเมื่อต้องออกไปทำไร่ทำนา

2) วัสดุและอุปกรณ์/เครื่องมือ ประกอบด้วย 1) ไม้ไผ่ 2) ไบลาน 3) แม่พิมพ์/กุ่มกุ่ม 4) ลิ้ม/เก้มกุ่ม 5) มีดจักตอก 6) มีดหีบตอก หรือชุดตอก 7) กรรไกร 8) เข็ม-ด้ายสีขาว และ 9) แล็คเกอร์ วัสดุและอุปกรณ์ที่นำมาใช้สานกุ๊บลอน สะท้อนถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชนในการสร้างสรรค์งานหัตถกรรม เพื่อใช้ในกิจกรรมภาคการเกษตร อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันไม้ไผ่ ไบลาน ในชุมชนหาได้ยาก จึงต้องซื้อจากพื้นที่อื่น

3) ขั้นตอน และวิธีการสาน ประกอบด้วย 1) การสานตาแหลว 2) การสานลอนก๊อบ 3) การสานฮ้างก๊อบ/โครงก๊อบลอน 4) การสานจิกก๊อบ 5) การเย็บใบลานใส่ก๊อบ 6) การสานหมง ซึ่งการสานตาแหลวเป็นส่วนที่อยู่บนสุดของก๊อบลอน มี 8 แฉก สะท้อนถึงความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาที่ประจำอยู่ที่ทิศทั้งแปด ให้ทำหน้าที่ป้องกันสิ่งชั่วร้ายที่จะเข้ามาทำอันตรายแก่ผู้ที่สวมใส่ ทำให้รู้สึกปลอดภัย และสบายใจ

4) ผลผลิตภัณฑ์และราคา ปัจจุบัน นอกจากก๊อบลอนแล้ว กลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ยังได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย เพื่อให้ตรงกับความต้องการของลูกค้า แต่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมของก๊อบลอนไว้ ซึ่งราคาของผลิตภัณฑ์ เริ่มต้นที่ 200 บาท สูงสุดคือ 1,000 บาท

อภิปรายผล

ข้อค้นพบจากการศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญา ก๊อบลอนบ้านนาแหลมมีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายดังนี้

แม้ว่าปัจจุบันจะมีสินค้าจักสานหลายรูปแบบ แต่สินค้าเหล่านั้นยังคงรูปแบบลอน 2 ลอนไว้ ซึ่งสะท้อนถึงภูมิปัญญา และความเชื่อของคนล้านนาที่ส่งผ่านจากอดีตมาถึงปัจจุบัน ก๊อบลอนจัดเป็นองค์ความรู้ชุมชนท้องถิ่น (Traditional Knowledge) ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างขึ้นและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน รูปแบบและวิธีการสานก๊อบลอนได้สะท้อนถึงการถ่ายทอดความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ออกมาในรูปแบบเครื่องจักสาน ซึ่งมีลักษณะลอน 2 ลอน มีความโดดเด่นและเฉพาะถิ่น ความเชื่อถูกถ่ายทอดผ่านจำนวนแฉกของตาแหลวทั้ง 8 แฉก ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับเทวดาและสิ่งเร้นลับที่อยู่เบื้องหลังของตาแหลว หรือเทวดาที่ประจำอยู่ที่ทิศทั้งแปด ทำหน้าที่ป้องกันสิ่งชั่วร้ายแก่ผู้ที่สวมใส่ ทำให้รู้สึกปลอดภัย และสบายใจแก่ผู้สวมใส่ หรือที่เรียกว่า สัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544, น. 255) ลักษณะโดดเด่นเหล่านี้มีความแตกต่างกับชนบทธรรมนิยมประเพณีและวัฒนธรรมในสังคมอื่น ๆ มีลักษณะเฉพาะกลุ่มชุมชน “ความเป็นชุมชน” จึงเป็นเรื่องของความเป็นตัวตน หรือบางคนอาจเรียกว่า อัตลักษณ์ (Identity) (ชลธิชา มาลาหอม, 2555, น. 43) การแสดงออกผ่านสัญลักษณ์อะไรบางอย่างที่มีความหมายเป็นที่เข้าใจร่วมกัน และการแสดงออกทางพิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรม ตำนาน เรื่องเล่า ประวัติศาสตร์ และปรากฏการณ์ทางสังคม เป็นส่วนที่เรียกว่า “อัตลักษณ์ทางสังคม” หรือ “อัตลักษณ์ที่คนในสังคมมีร่วมกัน” (ณัฐพงศ์ จิตนิริรัตน์ (2553, น. 157 และสุจรรยา โชติช่วง, 2554, น. 90) ประโยชน์ของภูมิปัญญา ก๊อบลอนมีความเกี่ยวข้องกับ

การดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันแม้ว่าจะมีผลิตภัณฑ์จักสานหลากหลายรูปแบบมากขึ้น เช่น ปิ่นปักผม กระเป๋ แต่ผลิตภัณฑ์เหล่านั้นยังคงรูปแบบลอน 2 ลอนในผลิตภัณฑ์นั้นด้วย ลักษณะเช่นนี้ สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของคนล้านนาที่ผู้ผลิตยังคงภูมิใจ และยินดีที่จะรักษา สืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ นอกจากนี้ ยังสะท้อนถึงการปรับเปลี่ยนวิธีการจักสานใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ซื้อ ในขณะเดียวกันก็เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุดิบที่ค่อนข้างหายากมากขึ้นในปัจจุบัน

การถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่ลูกหลานจากรุ่นสู่รุ่น ต้องดำเนินการอย่างจริงจังและเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม เพราะปัจจุบันมีผู้ที่สานกับลอนได้ทุกขั้นตอนเพียง 3 คนเท่านั้น ผู้สูงอายุทั้งสามคนเป็นวัยสูงอายุ มีข้อจำกัดเรื่องสุขภาพและสายตา จำเป็นที่จะต้องหาบุคคลที่จะมารับการสืบทอดภูมิปัญญาสู่ลูกหลานไว้ ในช่วง 30 ปีที่ผ่านมาได้ขาดช่วงการสืบทอดไป เพราะความต้องการแรงงานในภาคธุรกิจอุตสาหกรรมได้ดึงดูดแรงงานย้ายถิ่นออกจากชนบทไปสู่เมือง วัยแรงงานจึงไม่ได้ผูกติดอยู่กับอาชีพเกษตรกรรมอีกต่อไป นอกจากนี้ การที่โบราณและไม้ไผ่หายากขึ้นในปัจจุบัน จึงทำให้การสืบทอดกับลอนทำได้ยากมากขึ้น ตามชนบทการถ่ายทอดภูมิปัญญาจะดำเนินไปตามวิถีการดำเนินชีวิต โดยผู้สูงอายุจะเป็นหลักในสานกับลอนในขณะที่บุตรหลานจะเป็นลูกมือหรือผู้ช่วย ซึ่งการเรียนรู้จะเกิดขึ้นในช่วงนี้ รวมถึงเรื่องราวก็จะถูกสืบทอดผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ด้วยเช่นเดียวกัน จากเหตุผลเหล่านี้จะเห็นได้ว่าการสืบทอดภูมิปัญญาสู่ลูกหลานไม่สามารถดำเนินไปได้ตามปกติเฉกเดียวกับในอดีต ดังนั้นผู้ที่มิพบาทพ หน้าที่ในสังคมต้องช่วยกันส่งเสริม และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น สอดคล้องกับแนวทางของ ปิลันธน์ ปุณฺณประภา และคณะ (2561, น. 165-166) ได้เสนอแนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาแบ่งออกเป็น 3 แนวทาง คือ 1) การสร้างกลุ่มผู้ถ่ายทอดและกลุ่มผู้สืบทอด ให้มากขึ้น ทั้งกลุ่มผู้ใหญ่ และเยาวชน 2) การเพิ่มช่องทางในการสืบทอดผ่านหน่วยงานภาครัฐ และชุมชน ทั้งนี้ต้องมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและบูรณาการกับทุกภาคส่วน 3) การสืบทอดด้านศิลปวัฒนธรรม ด้วยการบรรจุเนื้อหาภูมิปัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อป้องกันการสูญหายไปพร้อมตัวผู้ถ่ายทอด และสอดคล้องกับพัฒนา สุขประเสริฐ (2558, น. 145-149) ได้กล่าวว่า การสร้างการยอมรับภูมิปัญญาท้องถิ่น (Enhancing to adopt the local wisdom) จะต้องดำเนินการ 3 ประการ คือ 1) ความมีประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 3) การประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และสอดคล้องกับ สมปอง สุวรรณภุมมา (2560, น. 114-115) ได้กล่าวว่า วิธีการหรือกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ (Wisdom of The Aging) อันทรงคุณค่าจากการศึกษาพบว่ามี 7 วิธี ได้แก่ 1) การบอกเล่า บรรยายด้วยวาจา

2) การสาธิต 3) การปฏิบัติจริง 4) วิธีถ่ายทอดโดยให้เรียนรู้จากสื่อด้วยตนเอง 5) วิธีถ่ายทอดโดยจัดในรูปของแหล่งเรียนรู้ 6) วิธีการถ่ายทอดโดยการแสดงพื้นบ้านเป็นสื่อ และ 7) วิธีถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยการบันทึกองค์ความรู้เป็นลายลักษณ์อักษร

การจัดเก็บภูมิปัญญาที่กลั่นในรูปแบบสื่อมัลติมีเดีย จะช่วยให้การจัดการองค์ความรู้มีประสิทธิผลมากขึ้น เพราะสามารถเผยแพร่ได้หลายช่องทาง และง่ายต่อการเข้าถึง และช่วยอนุรักษ์ภูมิปัญญา การจัดเก็บและเผยแพร่องค์ความรู้ในรูปบทความวิชาการมีข้อจำกัด เพราะต้องอาศัยผู้ที่อ่านออกเขียนได้จึงจะรู้และเข้าใจ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการ ในทางกลับกันหากจัดเก็บภูมิปัญญาที่กลั่นในรูปแบบสื่อมัลติมีเดีย ซึ่งทำให้สามารถเผยแพร่ในช่องทางต่าง ๆ ได้กว้างขวางมากขึ้น คนที่สนใจทุกเพศทุกวัย สามารถเข้ามาดูและหัดสานได้ตลอดเวลาตามที่ตนเองสะดวก เปิดดูได้ซ้ำ ๆ จนกว่าจะสานเป็น อีกทั้งภาพและเสียงชัดเจน น่าสนใจ น่าติดตาม ตัวอย่างงานของ วันดี พินิจวรสิน และคณะ (2560, น. 6-10) ได้จัดทำสื่อ Animation ในลักษณะพิพิธภัณฑ์เสมือน (Virtual Museum) เพื่อบอกเล่า เรื่องราว คุณค่าและภูมิปัญญาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย และการอยู่อาศัยของผู้คนในท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อการเผยแพร่ ผ่านระบบอินเทอร์เน็ต เพื่อให้ผู้เข้าชมเกิดความสนใจ ติดตาม หรือสืบค้น ในขณะที่เดียวกันได้รับความรู้ความเข้าใจ อันจะนำสู่การเห็นคุณค่า ความสำคัญของภูมิปัญญาด้านที่อยู่อาศัยและวิถีชีวิตของท้องถิ่น และเกิดการสืบสานการอนุรักษ์คุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของประเทศเหล่านี้ให้คงอยู่สืบไป ซึ่งสอดคล้องกับ สุคนธ์ สินธพานนท์ (2551, น. 73) กล่าวว่า การใช้สื่อหลายอย่างมาประยุกต์ร่วมกัน เช่น รูปภาพ ภาพเคลื่อนไหว เสียง ทำให้เกิดความน่าสนใจ น่าติดตาม ดังนั้นเพื่อช่วยให้การอนุรักษ์และเผยแพร่องค์ความรู้ที่กลั่นมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากขึ้นควรใช้วิธีการเก็บรวบรวมไว้ในหลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะสื่อมัลติมีเดีย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัยในครั้งนี้

1.1 เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่กลั่นให้หลากหลาย และสามารถตอบสนองความต้องการของตลาด ภาครัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมความรู้ และทักษะในสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ให้กับผู้รู้ และปราชญ์ชุมชน นอกจากนี้ ควรวางแผน และจัดหาตลาดรองรับที่กลั่นหรือผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ให้กับกลุ่มและชุมชน

1.2 ผู้นำชุมชน หรือท้องถิ่นควรส่งเสริมการปลูกต้นไม้และต้นลานที่เป็นวัตถุดิบสำคัญในการสานก๊วยลอน อาจจัดทำในรูปแบบแปลงสาธิตเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์ต้นไม้และต้นลานในชุมชนบ้านนาแหลม

1.3 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดเวทีแสดงผลงานภูมิปัญญา ก๊วยลอนในระดับชุมชน และมีการจัดทำทะเบียนภูมิปัญญา ก๊วยลอน โดยมีหน่วยงานหลักในการรับผิดชอบประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ อนุรักษ์ และการถ่ายทอดภูมิปัญญา

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาความต้องการ หรือศักยภาพในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ หรือต่อยอดหัตถกรรมการสานก๊วยลอนเพื่อสร้างมูลค่า อาชีพ และรายได้ให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และคนในชุมชน

2.2 ควรศึกษากระบวนการ และการประเมินผลความสำเร็จของการถ่ายทอดภูมิปัญญา รวมถึงการจัดการความรู้ภูมิปัญญา ก๊วยลอนในจังหวัดแพร่

รายการอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช**

2551. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กฤษฎา ศรีธรรมมา. (2554). **ท้องถิ่นอีสาน**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

ชลธิชา มาลาหอม. (2555). “อัตลักษณ์ชุมชนรากฐานสู่การศึกษา”. **วารสารครุศาสตร์**, 9, 1: 41-43.

ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2553). **อัตลักษณ์ชุมชน : Community Identities**. สงขลา:

นาศิลป์โฆษณา.

นัฐธีรนนท์ รอดชื่น. (2560). “การออกแบบผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่โดยใช้ภูมิปัญญา

ท้องถิ่น วิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมจักสานพื้นบ้าน บ้านดงชะพลู ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์”. **วารสารวิชาการศิลปะ**

สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 8, 1: 12-23.

ปิลันธน์ ปุณณูประภา และคณะ. (2561). “ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาต่อภูมิปัญญาและการสืบทอดผ้าทอไทยพวน บ้านใหม่ จังหวัดนครนายก”. **วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม**, 6, 1: 159-168.

พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2552). **ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้: แนวคิดเทคนิค**

และกระบวนการ. กรุงเทพฯ: วี. พรินท์ (1991).

พัฒนา สุขประเสริฐ. (2558). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการส่งเสริมการเกษตร**. กรุงเทพฯ:

ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- วันดี พินิจวรสิน และคณะ. (2560). โครงการศึกษาวิจัยเพื่อจัดการความรู้เรื่องอัตลักษณ์และภูมิปัญญา ด้านที่อยู่อาศัยของท้องถิ่น: กรณีศึกษาพื้นที่ภาคกลาง (พื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง). กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2553). “ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน : เอกลักษณะเฉพาะถิ่น”. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปกร ฉบับภาษาไทย สาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปะ, 30, 1: 163-182.
- สุคนธ์ สินธพานนท์. (2551). นวัตกรรมการเรียนการสอน (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: 9119 เทคนิคพรินต์.
- สุจรรยา โชติช่วง. (2554). การศึกษาสภาพการพัฒนาอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของสถานศึกษาสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต 1. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สมชาย นาประเสริฐชัย. (2558). การจัดการความรู้. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- สมปอง เพ็งจันทร์. (2545). เปรียบเทียบเครื่องจักสานไทยลาว. เชียงใหม่: คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมปอง สุวรรณภุมมา. (2560). “ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ”. วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์, 3, 1: 107-117.
- หนึ่งฤทัย ไชยเดช. (2554). การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชน ด้วยกระบวนการสิ่งแวดล้อม ศึกษาของกลุ่มสตรีผู้นำชุมชน กรณีศึกษาหมู่บ้านหัวทุ่ง ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อนุชิต กุลมาลา. (2552). การศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้านจักสานไม้ไผ่ เพื่อเพิ่มมูลค่าเชิงพาณิชย์ ในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). มิติชุมชน: วิถีคิดท้องถิ่นว่าด้วย สิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2546). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- Ruggles, R. (1997). Knowledge Management Tools. London: Routledge.